

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

rok 2011

Petra Kačabová

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní obchod

Chudoba ve východní Evropě a její ekonomické a politické důsledky

Bakalářská práce

Vypracovala: Petra Kačabová

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Petr Pavlík, M.A., CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Chudoba ve východní Evropě a její ekonomické a politické důsledky" vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne

.....

Podpis

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu Ing. Petru Pavlíkovi, M.A., CSc. za cenné rady a podnětné připomínky při vedení mé bakalářské práce. Poděkování patří také celé mé rodině, především mému otci, za trpělivost a projevenou podporu.

Název bakalářské práce:

Chudoba ve východní Evropě a její ekonomické a politické důsledky

Abstrakt:

Ústředním tématem této práce je chudoba ve východní Evropě a její důsledky. Práce je pojata jako případová studie o Ukrajině. Teoretická část se věnuje hledání možných příčin chudoby v historickém vývoji tohoto regionu, definici chudoby, metodám měření a potřebám tohoto měření. Praktická část se zabývá přímo analýzou Ukrajiny a poté nalezením ekonomických a politických důsledků chudoby.

Klíčová slova:

chudoba, Ukrajina, důsledky, definice, měření

Title of the Bachelor's Thesis:

Poverty in the Eastern Europe and its economic a political consequences

Abstract

This thesis deals with the poverty in Eastern Europe and its consequences. The paper is conceived as a case study about Ukraine. The theoretical part focuses on the search for the possible causes of poverty in the historical development, the definition of the poverty, the methods of measurement and the necessity of this measurement. In the practical part Ukraine is analyzed and, furthermore, the emphasis is put on the economic and political consequences of the poverty.

Key words:

poverty, Ukraine, consequences, definition, measurement

Obsah

1. Úvod	9
2. Historický vývoj regionu	11
2.1. Státy východní Evropy	11
2.1.1. Moldavsko	11
2.1.2. Bělorusko	13
2.1.3. Ukrajina	14
3. Chudoba a její aspekty	23
3.1. Definice	23
3.2. Měření	25
3.2.1. Ukazatel absolutní chudoby	26
3.2.2. Ukazatel relativní chudoby	27
3.2.3. Ukazatele agregátní chudoby	27
3.2.4. Index lidského rozvoje (HDI)	28
3.2.5. Index lidské chudoby (HPI)	29
3.2.6. Giniho Index (GI)	30
3.3. Chudoba na Ukrajině	31
4. Politické a ekonomické důsledky chudoby	38
5. Závěr	47
6. Seznam použitých zdrojů	50

Seznam zkratek

AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome Syndrom získaného selhání imunity
CIA	Central Intelligence Agency Ústřední zpravodajská služba
GI	Gini Index Giniho index
HDI	Human Development Index Index lidského rozvoje
HDP	Gross Domestic Product Hrubý domácí produkt
HIV	Human Immunodeficiency Virus Virus lidské imunitní nedostatečnosti
HND	Gross Domestic Income Hrubý národní důchod
HPI	Human Poverty Index Index lidské chudoby
MPI	Multidimensional Poverty Index Vícerozměrný index chudoby
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	United Nations Organizace spojených národů
PPP	Purchasing Power Parity Parita kupní síly
SSSR	Union of Soviet Socialist Republics

	Svaz sovětských socialistických republik
UDHS	Ukraine Demographic and Health Survey Ukrajinský demografický a zdravotnický průzkum
UNDP	United Nations Development Program Rozvojový program OSN
UNICEF	United Nations (International) Children's Fund. Dětský fond Organizace spojených národů
USD	United States Dollar Americký dolar
WHO	World Health Organisation Světová zdravotnická organizace

1. Úvod

Dříve než jsem se pustila do psaní této práce, položila jsem několika svým přátelům a známým otázku ohledně toho, co je chudoba a kde se s ní lze setkat. Jejich odpovědi byly velmi podobné. Chudoba je prý hlad a vyhublé děti v Africe. Naprosto jednoznačně padaly odpovědi ohledně Afriky. Vzhledem k tomu, že s tím nelze nesouhlasit, o to víc jsem měla motivaci zvolit si právě toto téma. Myslím si, že africký kontinent a bída s ním spojená, se nás, Čechů, pro velkou vzdálenost i rozlišnost kultur příliš osobně nedotýká. Většina z nás si však neuvědomuje, že samotná Evropa se s tímto problémem musí také potýkat.

Chudoba je celosvětový problém. Nezáleží vůbec na tom, jak je který stát bohatý, jaký je jeho politický systém, či na jeho metodách redistribuce (přerozdělení bohatství ve společnosti), část jeho populace vždy bude na spodním konci žebříčku bohatství. Jde ale o to, jak je tento konec dlouhý.

„Bipolarita chudoby a bohatství představuje jeden z hnacích motorů lidské motivace a rozvoje společnosti vůbec, současně je ovšem trvalým rizikem společenského vývoje. Za určitých okolností může vést k politické radikalizaci, vzniku totalitních ideologií a společenské destrukci. Proto je chudoba předmětem trvalého zájmu nejen politiky.“¹ Pro Evropany je toto téma velmi citlivé, neboť je to především důsledek historické determinace. A je to zejména oblast východní Evropy, která se s tímto problémem v současnosti potýká.

Pokud bych se narodila a žila na Ukrajině, byla bych nakažena virem HIV s 16x větší pravděpodobností než doma v České republice, zemřela bych do věku 5 let s 2,3x větší pravděpodobností, vydělávala bych průměrně o 74,5 % méně a zemřela bych v průměru o 8,55 let dříve.² To všechno jsou důvody, proč jsem si zvolila toto téma.

¹ Tomeš, Igor. *O chudobě jako o sociální události*. Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub, 1996,

² Lintner, A.Ifiteremyhome.com [online]. 2010 [cit. 2011-03-03]. *Compare Czech Republic to Ukraine*. Dostupné z: <<http://www.ifitweremyhome.com/compare/CZ/UA>>.

Tuto práci jsem tedy pojala jako případovou studii. Zaměřím se na jednu zemi z regionu východní Evropy, a to právě na Ukrajinu. Pokusím se na příkladu tohoto jednoho státu celý problém více přiblížit a rozebrat. Důvod, proč jsem si zvolila zrovna tuto zemi je, že Ukrajina v regionu východní Evropy dost výrazně vyniká. Je to obrovská země s obrovským nerostným bohatstvím. Přesto jsou její obyvatelé sužováni bídou a bezmocí.

Mým cílem v této bakalářské práci bude analyzovat chudobu a najít její důsledky. Budu se tedy zabývat tím, co to chudoba je, jak je definována, jak zasáhla země regionu východní Evropy a jaké má politické a ekonomické důsledky.

V první části se tedy vrátím zpět do historie se záměrem zjistit možné příčiny chudoby. Letmo se podívám na vývoj jednotlivých států východní Evropy a u každého z nich pak shrnu i současný vývoj.

V druhé části se již budu zabývat přímo chudobou. Mým cílem bude přiblížit definici chudoby a různé pohledy na ni. Také se zastavím u metod měření, které jsou klíčové pro veškeré debaty i snahy v boji proti chudobě. V druhé polovině této části potom budu analyzovat chudobu přímo na Ukrajině.

V třetí a poslední kapitole mé práce se budu věnovat politickým a ekonomickým důsledkům, tomu, co všechno souvisí s chudobou a jak ovlivňuje ekonomiku a politiku státu.

2. Historický vývoj regionu

2.1. Státy východní Evropy

Vymezit oblast východní Evropy není tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Pojem východní Evropa má velký počet definic a vždy záleží na tom, v jakém kontextu jej hodláme použít.

Existuje mnoho typů dělení od historických, kulturních, přes etnická, geografická až po politická. Například z hlediska etnik by to byla ta část Evropy, která byla dříve obydlena Slovany. Z politického hlediska jsou tak běžně označovány všechny bývalé komunistické země Evropy. Organizace spojených národů zde zahrnuje Českou republiku, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Bulharsko, Rumunsko, Ukrajinu, Moldavsko a Rusko.

Jelikož však evropské státy často těžko nesou určitou kategorizaci a zahrnutí do jisté oblasti, rozmohlo se poslední dobou pro tuto oblast souhrnné označení Střední a Východní Evropa.

Nicméně pro mou bakalářskou práci jsem zvolila geografické vymezení oblasti, dle kterého se mezi tyto státy východní Evropy řadí Estonsko, Lotyšsko, Litva, Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko a Rusko. Z dějinného pohledu se pak dále tato oblast pro větší přesnost dělí na tři menší podoblasti, a to Ruskou federaci, Pobaltské státy (Estonsko, Lotyšsko, Litva) a Státy východní Evropy (Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko). Já se tedy v této kapitole více zaměřím na poslední skupinu států- Ukrajinu, Bělorusko a Moldavsko.

2.1.1. Moldavsko

Moldavsko je jednou z historických zemí Rumunska a je složeno ze dvou částí- Besarábie a Podněsteří. Obě tyto oblasti byly v minulosti součástí různých státních celků. Podněsteří, neboli Moldavská autonomní republika, bylo později sloučeno se

zbytkem dnešního Moldavska a tvořilo jednu z patnácti svazových republik. V roce 1991 oficiálně vznikla Moldavská republika a do roku 1995 byla tato republika uznána více než 170 státy světa.³

Problémem této země již od samotného počátku byla otázka národního jazyka, kdy se z politických důvodů rumunštině říká na území Moldavska moldavština.

Velmi kontroverzní otázkou také zůstává vyhlášení Podněsterské moldavské republiky na levém břehu Dněstru v roce 1990. Tato země není uznána ani moldavskou vládou a v roce 1992 proběhla krátká válka mezi moldavskou armádou a podněsterskými ozbrojenými silami. O život přišlo více než tři sta lidí a sto tisíc lidí v době válečného konfliktu opustilo Podněstří.⁴ Situace není dosud nijak vyřešena, což vyhovuje především Moskvě, která si tak udržuje vojenský vliv v oblasti. Napětí ještě eskaluje díky přítomnosti ruské armády a rozsáhlých muničních skladů z éry Sovětského svazu (ráj překupníků).

Nešťastnou situací jedné z nejchudších zemí Evropy ještě stupňuje fakt, že většina průmyslu vybudovaného za éry SSSR, se nachází na území této separatistické republiky, a tak moldavská vláda nemá k těmto zdrojům přístup. V roce 2001 byl zvolen V. Voronin prezidentem a Moldavsko se tak stalo první postsovětskou zemí, kde se k moci opět dostali komunisté. Od tohoto roku byly obě složky exekutivy v rukou komunistů.⁵

Současná charakteristika

Moldavsko se rozprostírá na 33 700 km² s více než 4 miliony obyvatel. Ekonomika země je silně závislá na zemědělství (více než 40 % ekonomicky aktivního obyvatelstva pracuje v sektoru zemědělství) a veškeré suroviny jsou dováženy.

³ Cabada, L. a kolektiv. *Nové demokracie střední a východní Evropy: Komparace politických systémů*. Praha : Oeconomica, 2008. 417s. ISBN 978-80-245-1388-1

⁴ Wikipedie [online]. 22.8.2006, 13.4.2011 [cit. 2011-04-15]. *Podněstří*. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Podnesteri>>.

⁵ Cabada, L. a kolektiv. *Nové demokracie střední a východní Evropy: Komparace politických systémů*. Praha : Oeconomica, 2008. 420s. ISBN 978-80-245-1388-1

V mezinárodním srovnání z roku 2010 se země nachází na 146. místě v rámci tvorby HDP.⁶

Moldavsko se potýká s velice špatnou ekonomickou situací, a proto velká většina obyvatel migruje za prací do zahraničí (až milion lidí, tj. čtvrtina moldavské populace). „Sociální sirotci“ tvoří až 90 % osazenstva dětských domovů a jsou to děti, jejichž rodiče odešli za prací.⁷

Z databáze Světové banky vyplývá, že pod hranicí extrémní chudoby (1,25 USD na den) zde žije 1,9 % obyvatel (2008) a pod hranicí absolutní chudoby (2 USD na den) to je až 12,5 % moldavské populace. Z pohledu ukazatele národní hranice chudoby se situace v Moldavsku během let 2001-2005 zlepšila (nejnovější dostupná data). V roce 2001 zde žilo pod touto hranicí 54,6 % obyvatel, tedy každý druhý občan, zatímco v roce 2005 to bylo 29 % moldavské populace, tedy méně než každý třetí.

2.1.2. Bělorusko

Na území Běloruska se usadily postupně tři slovanské kmeny, od kterých Bělorusové odvozují svůj původ. Tyto kmenové svazy byly sdruženy v drobná knížectví, až se postupně dostaly pod nadvládu Kyjevské Rusi, Litevského knížectví a poté Polska. Po trojím dělení Polska se Bělorusko dostalo pod nadvládu Ruska.⁸

Po krátké nezávislosti bylo Bělorusko v lednu roku 1919 obsazeno Ruskem. V rámci SSSR začalo pod Stalinovou vládou docházet k obrovským čistkám, nejznámějším incidentem byla masová poprava asi 250 000 lidí v Kuropatském lese poblíž Minsku. Během druhé světové války se Bělorusko stalo územím ostré partyzánské války.⁹

⁶ Central intelligence agency [online]. [cit. 2011-03-07]. *The World Factbook*. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>>. ISSN 1553-8133.

⁷ PAŽICKÁ, Lenka. *Zvláštní druh sirotek*. 2009, s. 1-2. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/download/pdf/pdfs_130.pdf>.

⁸ Wikipedie [online]. 6.5.2003, 1.3.2011 [cit. 2011-04-26]. *Bělorusko*. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Belorusko>>.

⁹ Wikipedie [online]. 6.5.2003, 1.3.2011 [cit. 2011-04-26]. *Bělorusko*. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Belorusko>>.

V r. 1990 vyhlásilo Bělorusko nezávislost a udržuje směr spíše proruské politiky. Bělorusku vládne prezident Alexandr Lukašenko, který zvítězil ve volbách již v roce 1994 a od té doby významně posílil svou pozici autoritářského režimu. Prosazuje politiku „národní identity“- přikládá důraz tradicím, jednotě státu a jedinečnosti národa. Ačkoli se to možná těžko věří, podle průzkumu jej obyvatelé Běloruska milují.

Současná charakteristika

Tato země s necelými deseti miliony obyvatel se vydala na cestu tržního socialismu, kde prezident udržuje administrativní kontrolu nad cenami a v roce 2005 proběhla další vlna znárodnění. Země se umístila na 60. místě v tvorbě HDP v roce 2010. V Bělorusku je velmi nízká míra nezaměstnanosti, pod 1 %.¹⁰

Podle Světové banky se situace v zemi ohledně chudoby zlepšuje. Pod národní hranicí chudoby zde žilo 28,9 % obyvatel v roce 2001, v roce 2005 již o více než polovinu méně, tedy 12,7 % a dle nejnovějších dat se podařilo tento podíl stáhnout na 5,4 % běloruské populace. Pod hranicí absolutní chudoby zde žilo v roce 2005 pouhých 0,5 % obyvatel.

2.1.3. Ukrajina

Ukrajina jako taková se formovala celá staletí. Své stopy zde zanechaly mnohé kmeny osídlující toto území již mnoho let před naším letopočtem. Mezi ty nejvýznamnější patřili bezesporu Slované- prapředci dnešních Ukrajinců, dále pak zde žili Skytové, Baltové, či další germánské kmeny. Ačkoli tyto etnické skupiny postupem času Ukrajinu opouštěly, zanechaly zde své tradice a zvyky. V průběhu 6.-9. století žilo na území Ukrajiny přibližně 14 svazů východoslovanských plemen, ty se staly základem pro založení Rusi. Celý proces formování staroruského státu byl završen počátkem 11.

¹⁰ Central intelligence agency [online].[cit. 2011-03-07].*The World Factbook* Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>>. ISSN 1553-8133.

století za vlády Jaroslava Moudrého. To bylo období nejvyššího rozkvětu Kyjevské Rusi.¹¹

Roku 1240 dobyli Kyjev Mongolové a velká část území se dostala pod nadvládu Tatarů. Později, ve 14. století, byl Halič dobyt polskými králi a Volyň se dostala pod nadvládu Litvy.¹²

V roce 1573 vydala polská šlechta zákon, kterým získala moc nad sedláky. Selské obyvatelstvo jižní části Rusi proto uteklo do pustých polí, a tak se zformovalo kozáctvo. Kozáci dobývali a osvobozovali pevnosti, města a vesnice až se jim podařilo podmanit celou Kyjevskou, Volyňskou a Braslavskou oblast.¹³

V únoru roku 1648 došlo k velkému kozáckému povstání vedenému Bohdanem Chmelnickým. Avšak poté, co byl vůdce poražen, se tento obrátil o pomoc k Moskvě. Roku 1654 bylo dohodnuto v Perejeslavi spojení kozácké Ukrajiny (jižní Rusi) s Moskvou. Tímto aktem se Ukrajina připravila o svou suverenitu a další možný rozvoj. Nástupci Bohdana Chmelnického se podřízenost carovi nelíbila, a proto začaly narůstat nepokoje. Tento chaos a potyčky byly vyřešeny v r. 1667 Andrušovským mírem, kdy došlo k rozdělení jižní Rusi podél Dněpru. Západ se dostal pod vládu Polska a východ pod vládu Moskvy (levobřeží – hetmanština).¹⁴

Následné 18. století je pro Ukrajinu velmi složitým obdobím. Země byla dělena a mocnosti tehdejšího světa se o ni neustále přetahovaly. V dobách dělení Polska ztratila Ukrajina značné části území, ale svou pozornost na tuto zemi upřelo později Rusko, které mělo zájem o jeho nerostné bohatství. Poté co Východní Halič přešla pod správu Rakouska r. 1772, byl zbytek ukrajinského území anektován Ruskem, a to v letech 1772, 1793 a 1795. Postupně tak Ukrajina ztrácela veškerou vidinu

¹¹ Velvyslanectví Ukrajiny v České republice [online]. 2005 [cit. 2011-03-01]. *Kyjevská Rus*. Dostupné z: <<http://www.mfa.gov.ua/czechia/czech/publication/content/366.htm>>.

¹² Mgr. Ing. Petra Cibulková- přednášky (VŠE, předmět 2SM414 Aktuální otázky vývoje střední a východní Evropy)

¹³ Mgr. Ing. Petra Cibulková- přednášky (VŠE, předmět 2SM414 Aktuální otázky vývoje střední a východní Evropy)

¹⁴ Mgr. Ing. Petra Cibulková- přednášky (VŠE, předmět 2SM414 Aktuální otázky vývoje střední a východní Evropy)

autonomie, až koncem 18. století skončila i pravobřežní Ukrajina ve sférách moci ruské carevny Kateřiny Veliké II. *„Koncem 18. století Ukrajina ztratila nejen politickou, ale i ekonomickou nezávislost v důsledku ekonomické politiky ruské monarchie. Do roku 1796 bylo nevolnictví ruskou vládou zavedeno i zde. Carismus zvolil cestu rusifikace obyvatelstva východní Ukrajiny. V důsledku takové politiky ruské vlády se počet Ukrajinců v oblasti snížil o 80 %.*¹⁵

Silné utlačování ze strany ruské říše bylo cítit i po celé 19. století, kdy si země procházela dobou ukrajinského národního obrození. Postupně se začalo rozvíjet hospodářství opírající se o těžký průmysl- byly započaty výstavby železničních tratí, rozvíjela se těžba uhlí. Ukrajina tak probouzela svůj obrovský potenciál k životu. *„Ukrajinská ekonomika v rámci Ruska nabyla zřetelně koloniálního charakteru. Dominovala v ní odvětví, která bezprostředně využívala přírodního bohatství země. V oborech těžby a prvotního zpracování surovin Ukrajina zajišťovala 70 % celoruského objemu. Z daňových výnosů se na Ukrajinu vracela jen polovina, zatímco největším plátcem daní bylo ukrajinské rolnictvo. Pomalý, ale zřetelný úpadek Ukrajinců pod ruskou mocí, typický pro celé 19. století, pokračoval i počátkem století 20.*¹⁶

Během první světové války bylo obyvatelstvo území Ukrajiny válkou- ve srovnání s jinými oblastmi Ruska i Rakouska- mimořádně postiženo. Většina oblastí se stala bezprostředním polem frontových operací, zbytek sloužil jako širší frontové zázemí Ruska.

Ke konci první světové války si Ukrajina vydobyla samostatnost. Netrvalo dlouho a Kyjev byl ruskou armádou zpátky dobyt. Rusko si v té době nemohlo dovolit ztratit tak významnou oblast, jakou Ukrajina tehdy byla. Nejen že šlo o potravinový zdroj (obilí a cukr) a bohatý a výkonný průmysl, ale také se jednalo o strategické území, kde Ukrajina tvořila tzv. nárazníkové pásmo.

¹⁵ Velvyslanectví Ukrajiny v České republice [online]. 2005 [cit. 2011-03-01]. *Ukrajina XIX. století*. Dostupné z: <<http://www.mfa.gov.ua/czechia/czech/publication/content/361.htm>>.

¹⁶ Bojko, Olexandr; Gonč, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str47.

„V letech 1919-1920 byla Ukrajina zahlcena takovým rozsahem anarchie, že jeho obdobu těžko hledat jinde v Evropě po celé 20. století. Šest různých armád si zde konkurovalo a střídavě získávalo moc nad jednotlivými částmi země. Téměř úplně bylo přerušeno spojení s okolním světem.“¹⁷

Vše, co kdysi připomínalo ukrajinský stát, bylo dokonale zničeno. Ekonomika země, která se začala tak slibně rozvíjet, byla naprosto zdevastována. *„Nejprůmyslovější oblasti byly opakovanými přechody front doslova převálcovány. Charkiv byl dobýván patnáctkrát, Katerynoslav sedmnáctkrát. Ukrajinu střežila několikamiliónová Rudá armáda, jejíž nároky na přednostní vyživování a zásobování dále vyčerpávaly celou zemi.“¹⁸*

A tak na počátku 20. let lze Ukrajinu charakterizovat dvěma slovy, a to: hluboká krize. Válka a neustálé přechody front zapříčinily, že země byla naprosto rozvrácena. Také průmysl byl v troskách. V roce 1920 dosáhla produkce oceli 1,7 % oproti úrovni z roku 1913; zemědělství nebylo schopno obnovy a došlo k rapidnímu poklesu pracovní síly, nemluvě o té kvalifikované. A tak hladomor, který zasáhl zemi v letech 1921- 1923 znamenal pro část ukrajinského obyvatelstva téměř jednoznačnou záhubu. *„V celé zemi tehdy činil počet hladovějících 5,6 miliónů.“¹⁹* Jako hlavní příčina hladomoru je často shodně uváděn důvod exportu obilí. Zatímco Ukrajinci hladověli, začaly se šířit zvěsti o kanibalismu a o prodeji lidského masa, bylo zdejší obilí vyváženo do průmyslových center Ruska a dále do zahraničí. *„S. Kulčyckij k tomu dodává: „Princip ‘nedojíme, ale vyvezeme’, kterým se řídili carští ministři, se transformoval v jiný princip ‘pomřeme, ale vyvezeme’“.²⁰*

V průběhu 20. let došlo na Ukrajině k zavádění Nové ekonomické politiky (NEP) z rozhodnutí Lenina. Principem bylo posílení soukromého vlastnictví, zavádění

¹⁷ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str43.

¹⁸ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str47.

¹⁹ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str58.

²⁰ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str60.

poplatků, zainteresovanost pracovníků na výsledku a další prvky kapitalismu do ekonomiky. Avšak v takto ekonomicky i politicky rozvrácené zemi tyto nové trendy mohly fungovat jen stěží, docházelo proto ke vzniku a prohlubování nových jevů, jako nezaměstnanost a bezdomovectví. Sociální napětí a nespokojenost s nadvládou Moskvy se stupňovala.

V roce 1925 byl vyhlášen centrem kurs industrializace, který narazil na řadu objektivních problémů, z nichž nezávažnějším byl nedostatek peněz. Došlo tedy ke zvyšování daní, emisi státovek, ale významným přínosem se stala až podpora prodeje vodky. Tato politika vyústila ve státní podporu alkoholismu. Krom jiného uměl Sovětský svaz vytěžit z Ukrajiny i další cenné statky. *Nebývalé úrovně bylo dosaženo využíváním otrocké práce miliónů vězňů ze všech republik a společenských vrstev (většinou šlo o rolníky) v „souostroví“ GULAG. Sovětský stát zde téměř bezplatně získával obrovské hodnoty.*²¹

30. léta jsou typická násilnou kolektivizací. Hlavním terčem se stávali zámožní rolníci, označovaní jako kulaci. *„Za nablýskanou fasádou kolchozního systému se však na počátku třicátých let odehrávala obrovská tragédie- hladomor katastrofálních rozměrů s milióny obětí.*“²² Tou největší katastrofou ale podle většiny odborníků je, že hladomor v letech 1932-1933 byl vyvolán úmyslně. Ačkoli zde hrál zásadní roli záměr Stalina, situace se vymkla z rukou a pohroma dosáhla neuvěřitelných rozměrů. Bolševické vedení však nemohlo přiznat svou chybu, že za tak krátkou dobu jejich vlády byla země i její obyvatelé tak zdevastováni, a tak na rozdíl od předchozího hladomoru, nepožádala svět o potravinovou pomoc.

Totalitní režim byl na Ukrajině budován již od 30. let. Došlo k monopolizaci bolševické strany a totálnímu omezení společenského života. Represe, strach, masové zatýkání a stalinistický teror byl příznačný pro celou tuto dobu.

²¹ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str73.

²² Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str81

V době před vypuknutím 2. světové války bylo území Ukrajiny rozdrobeno mezi více státy Evropy. Ačkoli samotní obyvatelé neměli sebemenší šanci ovlivnit budoucnost vlastní země, mocnosti tehdejšího světa sváděly o Ukrajinu nepřátelský boj. V průběhu 2. světové války byla Ukrajina klíčovým územím pro samotného Hitlera. Lidé trpěli nejen válkou, ale obyvatelé byli odváženi na nucené práce, vesnice byly vypalovány a nacisté praktikovali tvrdý teror. Za německé okupace se počet obyvatel Ukrajiny snížil o více než 13,5 miliónů obyvatel.

V 50. letech se země opět dostala na vrchol v těžkém průmyslu, obnovuje se školství a probíhaly mnohé reformy. Byla objevena další naleziště nerostných surovin a země začínala bojovat proti obrovské negramotnosti. Problémem však stále zůstával problém nedostatku pracovní síly.

Za vlády Chruščova byly na Ukrajině prováděny nejrůznější „experimenty“. Byly stanoveny naprosto nereálné cíle, které neúměrně vyčerpaly celou zemi soutěžením a přemrštěnými plány.

V 60.-80. letech se začaly projevovat silná negativa spojená s nadvládou SSSR. Patřila zde deformovaná struktura a alokace výroby, katastrofální ekologická situace a zastarávání výrobních kapacit. V 80. letech se objevují impulsy ke změně systému a po výbuchu Černobylské elektrárny již málokdo pochyboval o nutnosti změn. Došlo k masovým protestům obyvatel a situace se neustále stupňovala až došlo 19.-21.8.1991 k pokusu o státní převrat. Ukrajina získala nezávislost 24.8.1991. A právě v této době se vykristalizovaly 3 nejdůležitější ruské otázky, které nejsou dořešeny dodnes, a to osud Černomořské válečné flotily, budoucí status Krymu a dodávky energie z Ruska.²³

Další problémy na sebe nenechaly dlouho čekat. Převážná většina zákonů přijatých Nejvyšší radou nebyla funkční. Nejvyšší orgány výkonné moci nejsou schopné zabezpečit sociální ani hospodářskou stabilizaci. Ukrajinská ekonomika se ocitla v hluboké krizi, jež zasáhla prakticky všechny stránky hospodářského života a vážně

²³Bojko, Olexandr; Gonč, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str.238.

podvázala celkový rozvoj společnosti.²⁴ Teprve v roce 1996 byla přijata nová ústava, která jasně stanovila pravomoci vládních složek. Celková situace se neustále zhoršuje, jak ekonomická, politická tak i sociální. Dochází k neustálým obměnám ve vedení země a kompetenčním sporů (např. Oranžová revoluce), a proto nezbývá čas na reálné reformy.

Současná charakteristika

Ekonomická transformace na Ukrajině byla velmi pomalá a bolestivá. Příkladem je silná závislost ekonomiky na těžkém průmyslu v době, kdy již země neměla takovou surovinovou základnu jako dřív. Ukrajina si také prošla tíživým obdobím hyperinflace. Nejen všechny tyto skutečnosti se však podepsaly nejvíce na obyčejných lidech.

Tabulka 1: Počet obyvatel na Ukrajině

Počet obyvatel na Ukrajině									
(v milionech)									
1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
51,9	51,3	50,4	49,5	48,7	47,8	47,1	46,5	45,9	45,5

Zdroj: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2010

Jak lze vidět z tabulky počet obyvatel na Ukrajině soustavně klesá. Je to v důsledku nižší míry porodnosti a vyšší míry emigrace. Obě tyto skutečnosti mají za následek, že po Rusku druhý největší stát Evropy významně ztrácí nejen ekonomicky aktivní obyvatelstvo.

Tabulka 2: Střední délka dožití

Ukrajina- Střední délka dožití při narození								
(v letech)								
1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008
68,67	67,22	67,36	68,32	68,33	68,24	67,96	68,25	69,29

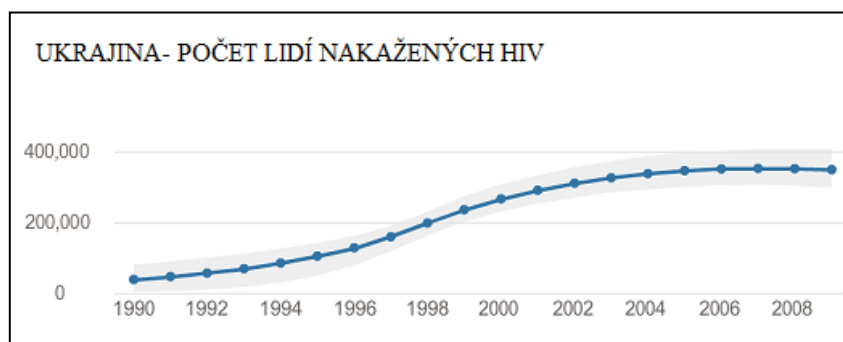
Zdroj: Ukrajinský stat. úřad, www.ukrstat.gov.ua

²⁴ Bojko, Olexandr; Goněc, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7. str.243.

Z předchozí tabulky lze také jasně vidět, že střední délka života na Ukrajině balancuje téměř kolem stejných hodnot. Dokonce podle UNICEF byla střední délka dožití v roce 1970 71 let, o dvacet let později v roce 1990 to bylo již 70 a v roce 2009 je to opět pouhých 68 let. Znamená to, že v delším časovém horizontu tato hodnota pomalu ale jistě klesá, což nedává Ukrajině dobré vyhlídky do budoucna.

Velmi zásadní problém, se kterým se Ukrajina potýká, je jednoznačně epidemie HIV. Ukrajina je nejhůře postiženou zemí Evropy a v následujícím grafu se můžeme přesvědčit o závažnosti tohoto problému.

Graf 1: HIV

Zdroj: UNAIDS, Epidemiology factsheet, <http://www.unaids.org/en/>

V mezinárodním srovnání se tento stát nachází na 18. místě a hůře jsou na tom jen africké země, nebo státy s více než 5x větším počtem obyvatel. Ve většině zdrojů je však navíc uváděno, že obrovským problémem zůstávají nakažení lidé, kteří nejsou nikde evidováni. Dle odborníků by toto číslo pak mohlo být minimálně dvojnásobné. Z následujícího obrázku můžete vidět, které oblasti jsou nejhůře zasaženy.

Obrázek 1: Rozšíření HIV

Zdroj: UNAIDS, Epidemiology factsheet, <http://www.unaids.org/en/>

Počet úmrtí na AIDS každým rokem stoupá a v roce 2009 to bylo více než 24 000 obětí. Díky této statistice se země nachází na 15. nejhorším místě světa. Epidemie HIV není izolovaným problémem a má své dopady jak na ukrajinskou ekonomiku, tak na oblasti zákonodárství a další.

Ukrajinská ekonomika je velmi zranitelná vnějšími procesy, a tak není divu, že světová krize se zde projevila se vši razancí. V roce 2009 se míra růstu HDP propadla o 15 %. Oficiální míra nezaměstnanosti se ustálila na 8,4 %, což je podle odborníků velmi nereálné číslo. Více než 15 % z 22 milionů ekonomicky aktivních obyvatel pracovalo v zemědělství.²⁵

Shrnutí:

Formování identity států východní Evropy je velmi komplikované. Mnohé oblasti byly v historii opakovaně zasaženy těžkými boji a obměňováním vládců, kdy šlo v podstatě o neustálý boj o vlastní identitu a nezávislost.

²⁵ Central intelligence agency [online].[cit. 2011-03-07].*The World Factbook* Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>. ISSN 1553-8133.

Po 1. světové válce okusily některé z těchto států na určitý čas nezávislost a o to hůře se pak tyto vyrovnávaly s nadvládou Sovětského svazu. Tyto státy se staly cíli stalinistických represí, utiskování a celkového vykořisťování. Bylo to období, kdy docházelo k migraci obyvatel a prohlubování bídy.

Dodnes zde stále můžeme pozorovat nedořešené otázky pramenící z minulosti (především vztahy s Ruskem), které významně ovlivňují dění v této oblasti Evropy. Mnohá povstání, masakry a křivdy nemají jednoznačně označené viníky a stojí v cestě budoucí spolupráci.

Po rozpadu Sovětského svazu si některé tyto státy prošly procesem transformace. Avšak přechod k demokracii a tržnímu hospodářství zapříčinil v dané době strmý nárůst chudoby a nerovnosti ve společnosti. Jednalo se o transformační recesi, kdy došlo k propadu HDP, inflaci, která znehodnotila úspory obyvatel, nárůstu sociální nerovnosti obyvatel a další.

3. Chudoba a její aspekty

3.1. Definice

Ve 2. polovině 90. let 20. století uskutečnila Světová banka projekt s názvem „Hlasy chudých“, ve kterém dala šanci chudým lidem z různých oblastí světa promluvit o tom, co pro ně znamená chudoba, vyjádřit svůj názor a pohled na situaci a jejich obavy z budoucnosti.

Anna – slepá žena z Moldávie: „Pro chudého člověka je všechno hrozné – nemoc, ponížení, stud. Nikdo nás nepotřebuje, jsme jako odpadky, kterých se chce každý zbavit.“

Gruzie: „Chudoba je nedostatek svobody, zotročení vláčením každodenního břemene, depresí a strachem z toho, co přinese budoucnost.“

Žena z Tash-Bulak, Kyrgyzstán: „Stále opakuji, že potřebujeme vodu tak zoufale, jako potřebujeme vzduch.“

Rusko: „Každý den se bojím toho, co přijde.“

Chudá žena, Litva: „Chudoba je ponižující, je to pocit závislosti na nich a nutnost přijímat hrubost, urážky a nezáměr, když hledáme pomoc.“

Na světě existuje více než 70 definic chudoby, ale nejspíš žádná nevystihuje chudobu tak přesně, jako tyto výroky samotných lidí. Chudoba je pro ně bezmocí a zoufalstvím. Veškeré definice mají jeden společný základ. Obecně lze říci, že chudoba představuje určitý nedostatek- nedostatek zdrojů pro zajištění přijatelné životní úrovně. Ovšem problémem zůstává, co tato přijatelná životní úroveň přesně znamená.

Zde se často objevují 3 možné přístupy k této problematice. Pojem chudoba můžeme tedy vidět takto:

První hledisko zkoumá, zda má jedinec zajištěny základní lidské potřeby. Chudoba je tedy stanovena jako určitý peněžitý práh a nacházíte-li se pod ním, jste označován jako chudý. Tento přístup je považován za tradiční, je zároveň velmi jasně stanoven a snadno vypočitatelný, proto se od něj mohou odvíjet další analýzy.²⁶

Druhé pojetí se zabývá tím, zda je jedinci zajištěna určitá specifická potřeba. Zda má dostatek vhodné stravy, zda má přístřeší nad hlavou, dostupnou zdravotní péči či vzdělání. V tomto případě se již odchylujeme od konvenčního peněžitého pojetí a zahrnujeme i faktory jiné. Můžeme se zde zabývat gramotností, či úrovní vzdělání.²⁷

²⁶ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

²⁷ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

Třetí přístup, současně ten nejrozsáhlejší, bere v potaz schopnost integrace do společenského života. Tady už bychom našli dokonce i právo na svobodu projevu, svobodné vyznání, atd.²⁸

Jednotnou definici chudoby je tedy téměř nemožné najít. „Její vymezení je totiž podmíněno zčásti subjektivně a zčásti zcela objektivně. Objektivní podmíněnost vyvěrá z toho, že chudoba může být vymezena buď jako absolutní, nebo relativní veličina.“²⁹

Jak již bylo zmíněno v úvodu mé bakalářské práce, bude nejspíš chudobný Afričan pohlížet na obyvatele východní Evropy jako na boháče.

*„Chudoba v různých zemích je pojem závislý na úrovni spotřeby obyvatelstva v té které zemi. Proto relativní chudobu lze definovat jen ve vztahu k referenčním skupinám. Jednotlivec proto může mít více než dostatečný důchod k zachování života, pokud však disponuje velmi nízkým důchodem ve srovnání se zbývajících částí společnosti, bude zařazen mezi chudé. Jak společnost bohatne, úroveň důchodu definující chudobu se zvyšuje.“*³⁰

Na druhé straně absolutní chudoba již představuje absolutní nedostatek. Jde o stav, kdy tento nedostatek neumožňuje uspokojovat základní lidské potřeby, jako jsou pitná voda, jídlo, přístřeší, zdravotní péče a další. Hranice absolutní chudoby se postupem času neustále mění.

3.2. Měření

K čemu je potřeba chudobu měřit? Podle Světové banky jsou 4 zásadní důvody, proč je nutné chudobu měřit.

²⁸ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

²⁹ Jeníček, V., Foltýn, J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. str.169

³⁰ Jeníček, V., Foltýn, J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003. str.169

Za prvé, abychom evidovali chudé.³¹ Velmi jednoduše se dá říci, že pokud tito lidé nebudou nikde figurovat ve statistikách, či jiných evidencích, je velmi snadné je přehlížet. Potom jim ani nebude poskytnuta pomoc, či nebudou zaváděny programy na jejich podporu.

Druhým důvodem je schopnost zacílení na tyto lidi.³² Je nutné umět tyto lidi nalézt, vědět kde se pohybují a co je pro ně charakteristické (dosažené vzdělání, venkov, atd.). S tím zároveň souvisí zavádění určitých reforem, programů a podpor.

Za třetí je to monitorování a hodnocení těchto programů. Je potřeba dopředu odhadnout dopady a snažit se co nejlépe promyslet danou pomoc, aby byla účinná a efektivní.³³

A poslední ze zmiňovaných důvodů je hodnocení efektivity institucí.³⁴ Jak můžeme zjistit, že vláda dělá vše pro to, aby snižovala chudobu, pokud o těchto lidech nebudeme mít žádné informace?

Jak tedy budeme chudobu měřit? Existuje několik ukazatelů, které se pro tyto účely používají. Já se pokusím zmínit pár nejzákladnějších.

3.2.1. Ukazatel absolutní chudoby

Zde rozeznáváme mezinárodní a národní hranici chudoby. „*U národní hranice je podstatou stanovení minimálního, společensky přijatelného, v dané zemi a čase reálně naplnitelného spotřebního koše. Souhrn cen zboží (a služeb) v tomto koši obsažených pak je hranicí příjmů, pod níž nastává stav chudoby. Stanovení spotřebního koše je velmi náročné a podléhá řadě vlivů, jako jsou cenové změny, změny struktury spotřeby ap. Je to velmi citlivé i společensky, protože je vždy možno polemizovat o nezbytnosti té či oné potřeby a o možnosti její náhrady.*“³⁵ Pro potřeby mezinárodního srovnání

³¹ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

³² Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

³³ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

³⁴ Haughton, Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*. World Bank: Washington DC.

³⁵ Tomeš, Igor. „*O chudobě jako o sociální události.*“ In Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: socioklub, 1996, 126–130.

stanovila Světová banka tento práh, dle kterého se odvozuje a srovnává, kdo je chudý a kdo ne. Podstatou je opět srovnávání celkového osobního příjmu s celkovými výdaji na koupi určitého spotřebního koše, který představuje zboží a služby zajišťující základní životní potřeby. Tento práh je stanoven na hodnotě 1,25 USD na osobu a den v PPP cen roku 2005.

U této metody nalezneme jistou kritiku. Jak již bylo zmíněno, je to problém stanovení spotřebního koše. Dále přepočít pomocí PPP nám zjednodušeně sice říká, kolik jednotek statků odpovídá dané měnové jednotce, ale už nevypovídá o tom, zda jsou opravdu k dostání. A také je to otázka stanovení chudoby pouze v peněžitém vyjádření. I přes všechna tato negativa je v současnosti tato metoda široce používána.

3.2.2. Ukazatel relativní chudoby

Z důvodů složitosti vymezení vhodného spotřebního koše přechází většina zemí k relativní metodě posuzování chudoby, tj. stanovení úrovně příjmu ve vztahu k dosahovanému průměrnému příjmu. *„Občané, kteří mají nižší příjmy než takto stanovená relativní hranice, jsou považováni za chudé, a stávají se klienty sociální pomoci. Hranice příjmů, pod nimiž nastává stav chudoby, se v Evropě pohybuje mezi 50 a 70 % průměrných příjmů. Relativní metoda umožňuje reagovat průběžně na ekonomický a sociální vývoj.“*³⁶

Relativní chudoba oproti chudobě absolutní porovnává celkový důchod a výdaje jednotlivce se společenským průměrem. Tedy lidé, kteří na stejný spotřební koš vynaloží větší podíl svého důchodu, patří do skupiny relativně chudých.

3.2.3. Ukazatele agregátní chudoby

Z pohledu makroekonomie je častým ukazatelem chudoby (či bohatství) hrubý domácí produkt, popřípadě hrubý národní důchod na obyvatele.

³⁶ Tomeš, Igor. „O chudobě jako o sociální události.“ In Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: socioklub, 1996, 126–130.

Nedostatkem těchto ukazatelů je nemožnost zachycení rozložení bohatství ve společnosti, také problematické bude zohlednění existence soběstačných obyvatel.

Světová banka rozděluje země dle výše hrubého národního důchodu na osobu (podle roku 2009) do následujících skupin:

- země s nízkými příjmy: do 995 USD
- země s nižšími středními příjmy: 996-3 945USD
- země s vyššími středními příjmy: 3 946-12 195USD
- země s vysokými příjmy: nad 12 196USD

3.2.4. Index lidského rozvoje (HDI)

HDI vyvinuli pákistánský ekonom Mahbub ul Haq a anglický profesor Sir Richard Jolly v roce 1990. Od té doby HDI každoročně používá OSN ve Zprávě o lidském rozvoji ke komparaci mezinárodní životní úrovně a k zařazení jednotlivých států podle výsledků do čtyř kategorií.³⁷ Tento ukazatel byl vytvořen, aby se vyspělost země neposuzovala pouze dle ekonomického růstu, ale i obyvatel a jejich schopností. Je vhodný pro posuzování vládních politických rozhodnutí.

Do roku 2009 se HDI zjišťoval pomocí těchto tří ukazatelů:

- demografický ukazatel – střední délka dožití
- hmotná životní úroveň- HDP na osobu v PPP
- dosažené vzdělání- gramotnost dospělých a podíl studujících na všech typech škol z celkového počtu obyvatel

V roce 2010 byla zavedena nová metodika, kde jsou využívány jiné ukazatele pro výpočet, a to tyto:

- demografický ukazatel- střední délka dožití při narození
- přístup ke vzdělání- průměrný počet let studia a očekávaný počet let studia
- životní úroveň- hrubý národní důchod na obyvatele v PPP

³⁷ Human development reports [online].[cit. 2011-04-04]. *The Human Development Index (HDI)*. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>.

Tyto proměnné je vždy potřeba převést pomocí vzorců na normalizované (bezjednotkové) indexy od 0 do 1, pomocí kterých se HDI poté vypočte jako průměr těchto indexů.

HDI se pohybuje v intervalu od 0 do 1 a platí, že čím více se HDI přibližuje hodnotě 1, tím více je země rozvinutá a naopak čím více se blíží 0, tím je méně rozvinutá.

Popularita tohoto ukazatele je nezpochybnitelná. Je oblíben mezi širokou veřejností pro svou jasnou interpretaci a srozumitelnost. Lze jej snadno použít k mezinárodním srovnáním a časovým trendům. Zároveň čelí i jisté kritice (například nerozlišuje gendrovou nerovnost).

3.2.5. Index lidské chudoby (HPI)

Poprvé HPI použila OSN v roce 1997. Rozlišují se dva typy HPI indexu. První (HPI1) se používá pro rozvojové země a druhý (HPI2) pro členské země OECD.³⁸

HPI-1

procentní podíl obyvatel, kteří se nedožijí 40 let

procentní podíl dospělých negramotných

procentní podíl obyvatel bez přístupu k základní zdravotní péči a nezávadné vodě a podíl podvyživených dětí do pěti let

HPI-2

procentní podíl obyvatel, kteří se nedožijí 60 let

procentní podíl dospělých počítačově negramotných

procentní podíl obyvatel s příjmem pod úrovní 50 % celonárodního příjmového průměru

procentní podíl dlouhodobě nezaměstnaných (více než 12 měsíců)

V roce 2010 byl tento index nahrazen novým. MPI (Multidimensional poverty index) neboli Vícerozměrný index chudoby byl poprvé použit v loňském roce a jeho cílem je

³⁸ Human development reports [online].[cit. 2011-04-04]. *The Human Poverty Index (HPI)*. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>.

zahrnout nejen rozsah deprivace, ale také její intenzitu. Doplnuje příjmové ukazatele chudoby. Pomocí MPI je možno zachytit skupiny lidí, které jsou nejvíce zranitelné. Vícerozměrný index chudoby označuje jako chudého každého, kdo je zanedbán alespoň z 30 % ze zvolených vážených indikátorů.³⁹

Nyní se pokusím naznačit, z čeho vychází tento index. Na první pohled se zdá, že je to obdobný ukazatel jako HDI, ale není tomu tak. MPI se skládá ze 3 základních dimenzí, které se dále celkem skládají z 10 indikátorů. Mezi základní dimenze patří zdraví, vzdělání a životní úroveň. Mezi dílčí indikátory byla zařazena např. výživa, dětská úmrtnost, počet let studia, voda, toalety či elektřina.

Tabulka 3: MPI

MPI- Vícerozměrný index chudoby		
ZDRAVÍ	VZDĚLÁNÍ	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ
Výživa	Počet let studia	Voda
		Toalety
		Elektřina
Dětská úmrtnost	Počet dětí zapsaných ve školách	Majetek
		Podlaha
		Energie k vaření

Zdroj: UNDP, <http://hdr.undp.org/en/statistics/mpi/>

3.2.6. Giniho Index (GI)

Tento koeficient sestrojený italským statistikem v roce 1912 se využívá pro měření nerovnosti distribuce příjmů ve společnosti. Giniho index může nabývat hodnot od 0 do 1. Platí, že 0 představuje naprostou rovnost rozdělení bohatství a 1 úplnou nerovnost. Ve vyspělých ekonomikách se setkáme s nižšími hodnotami, distribuce příjmů je více rovnostářská.

³⁹ Human development reports [online].[cit. 2011-04-04]. *The Multidimensional Poverty Index (MPI)*. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/mpi/>>.

3.3. Chudoba na Ukrajině

Abychom tedy byli schopni o chudobě mluvit, již víme, že je potřeba ji měřit. Alfou i omegou celé analýzy chudoby je jednoznačně výběr metody a také stanovení určitého prahu, který nám přesně definuje, kde chudoba končí i začíná.

Ukazatele absolutní chudoby

Pro praktické účely mezinárodního zjišťování byla Světovou bankou zavedena hranice 1 USD na osobu a na den (méně než 360 USD na rok). S postupem času byl tento práh zvyšován a dnes je nastaven na hodnotu 1,25 USD na osobu a den v PPP cen roku 2005. Toto je označováno jako hranice extrémní chudoby. Konkrétní hodnoty pro Ukrajinu můžeme vidět v následujících tabulkách.

Tabulka 4: Extrémní chudoba (%)

Podíl obyvatel žijících za méně než 1,25 USD na den (USD v PPP)				
1996	1999	2002	2005	2008
2 %	2 %	2 %	2 %	2 %

Zdroj: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>

Tabulka 5: Extrémní chudoba

Počet obyvatel žijících za méně než 1,25 USD na den (USD v PPP)				
(v milionech)				
1996	1999	2002	2005	2008
1,01	0,98	0,96	0,93	0,92

Zdroj: Vlastní zpracování

Vezmeme-li v úvahu, že počet obyvatel na Ukrajině od roku 1996 mírně klesá, lze tedy konstatovat, že i absolutní počet lidí žijících pod touto hranicí extrémní chudoby pomalu klesá. To však nic nemění na faktu, že dle nejnovějších dat získaných v roce 2008 představují 2 % populace více než 900 000 lidí. Téměř milion Ukrajinců žije v takto extrémních podmínkách a to, že jsou vůbec schopni přežít je často důsledkem především rodinné solidarity.

Další práh byl zaveden Světovou bankou pro mezinárodní srovnání na úrovni 2 USD na osobu a den (730 USD na osobu na rok). Tento stav je označován jako absolutní chudoba anebo tzv. stav extrémní nouze.

Tabulka 6: Absolutní chudoba (%)

Podíl obyvatel žijících za méně než 2 USD na den (v PPP)				
1996	1999	2002	2005	2008
8 %	13 %	3 %	2 %	2 %

Zdroj: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>

Tabulka 7: Absolutní chudoba

Počet obyvatel žijících za méně než 2 USD na den (v PPP)				
(v milionech)				
1996	1999	2002	2005	2008
4,032	6,383	1,434	0,934	0,918

Zdroj: Vlastní zpracování

Jak můžeme vidět z předchozích tabulek, počet lidí žijících ve stavu extrémní nouze se daří na Ukrajině snižovat. Během 12 let poklesl tento počet o více než 3 miliony lidí. Za povšimnutí určitě stojí silný nárůst počtu chudých v roce 1999, který byl pravděpodobně způsoben přelivem krize z Ruské federace. Tato krize silně zasáhla Ukrajinu v době, kdy se země potýkala s již závažnými vnitřními problémy, a proto celá situace vyústila v tak obrovský nárůst chudých. Na druhou stranu je velmi zajímavé, jak se Ukrajině podařilo tuto situaci vyřešit a do roku 2002 snížit tento počet o 5 milionů lidí. Podle zprávy Světové banky o Ukrajině z roku 2007 začal po roce 1999 významně růst hrubý domácí produkt, také docházelo k růstu reálných mezd a byly zaváděny sociální transfery. Všechny tyto faktory měly za následek pokles chudoby.

Co ještě jsou a co už ne základní statky a služby pro uspokojování lidských potřeb? To je podstatná otázka, kterou si musí položit odborníci v každém státě, aby byli schopni zhodnotit životní úroveň svých obyvatel. Výzkum národní absolutní

chudoby na Ukrajině byl poprvé uskutečněn v roce 1995 na žádost Světové banky. Následující tabulka zachycuje vývoj dle nejnovějších dostupných dat.

Tabulka 8: Národní hranice absolutní chudoby

Podíl obyvatel žijících pod národní hranicí chudoby				
2001	2002	2003	2004	2005
31,7 %	25,5 %	19,5 %	14,0 %	7,9 %

Zdroj: Problems of economic transition (2009),
What poverty criteria are best for Ukraine?

Tabulka 9: Práh chudoby

Ukrajina- práh chudoby						
(hřiven na osobu a měsíc)						
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
126	156	175	192	220	271	365

Zdroj: Problems of economic transition .(2009),
Defining Poverty Thresholds in Ukraine.

Jak je patrné z tabulky, zde jsou již čísla daleko vyšší. V roce 2001 to byl téměř každý třetí občan. Za 4 roky se podařilo snížit podíl těchto lidí více než 4x, což je výsledek nad očekávání pozitivní. Nicméně je třeba nepřestat bojovat, protože i necelých 8 % je velmi mnoho, nehledě na to, že stanovení tohoto prahu vlastní politickou reprezentací je věcí spíše populistickou, než skutečně realistickou. I přesto to v absolutních hodnotách představuje za rok 2005 více než 3,5 milionu lidí.

Ukazatel relativní chudoby

Podle mnoha odborníků je závažnost problému často snižována omezením se na vyjádření chudoby pouze v materiální podobě. A je tedy žádoucí se zabývat i relativní stránkou- měl by být zahrnut i stupeň sociální nerovnosti. Lidé s příjmem nižším než je příjem průměrný (medián), jsou relativně chudí. Národní hranice relativní chudoby byla na Ukrajině nastavena na 75 % mediánového příjmu. Jak se vyvíjí relativní chudoba, můžeme vidět v následující tabulce.

Tabulka 10: Národní hranice relativní chudoby

Podíl obyvatel žijících pod národní hranicí relativní chudoby						
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
26,4 %	27,2 %	27,2 %	26,6 %	27,3 %	27,1 %	28,1 %

Zdroj: Problems of economic transition (2009),
What poverty criteria are best for Ukraine?

Z tabulky č. 10 vyplývá, že nejenže se nedaří chudobu odstraňovat, ale že má rostoucí tendenci. Je tedy naprosto jasné, že tato čísla jsou důkazem, že chudoba na Ukrajině není minulostí. Ačkoli předchozí data vypadala velmi pozitivně a naznačovala žádoucí vývoj celé země, tato tabulka nám dokázala naprostý opak. Podíl obyvatel žijících pod národní hranicí chudoby vzrostl během 6 let o necelé dva procentní body a v roce 2006 tento podíl představoval více než 28 %.

Je nutné mít na paměti, že situace, kdy více než 40 % obyvatel žije pod hranicí chudoby, je tzv. dolní mez, kdy začíná růst sociální napětí. Při horní mezi, což je 50 % obyvatel pod hranicí chudoby, již začínají propukát sociální nepokoje v zemi.

Je tedy jasné, že je nesmírně důležité, který ukazatel zvolíme. Jistě pro mezinárodní účely a zprávy o dané zemi, bude výhodnější používat ukazatele absolutní, zatímco ve skutečnosti se odborná veřejnost shoduje, že vyšší vypovídací schopnost o realitě mají ukazatele relativní.

Poslední z přístupů k chudobě je měření díky ukazatelům subjektivním. Vycházíme nikoli z odhadů provedenými experty, ale lidmi samotnými. Tedy těch, kterých se to týká. Vnímání chudoby vychází v tomto případě ze srovnání jedinců či sociálních skupin s určitými referenčními skupinami. Ptáme se: „Jak velký měsíční příjem na jednoho člena domácnosti musí být, aby byl považován jako chudý?“, lépe vyjádřeno: „Jak velký měsíční příjem na jednoho člena domácnosti musí být, aby byl jeho životní standard hodnocen jako normální?“ Byla tedy sestavena tabulka tvrzení a lidé si měli vybrat, které z těchto výroků je nejlépe vystihuje.

Tabulka 11: Subjektivní chudoba

Subjektivní hranice chudoby na Ukrajině								
<i>„Nemáme ani dostatek peněz na jídlo.“</i>								
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
47,20 %	35,40 %	35,30 %	26,20 %	19,80 %	15,30 %	15,10 %	14,20 %	11,40 %

Zdroj: Problems of economic transition (2009), What poverty criteria are best for Ukraine?

Jak můžeme vidět, velmi nedávno v roce 2000, pociťovalo nedostatek jídla téměř 50 % obyvatel země. Tuto skutečnost se tedy podařilo významně omezit.

Hodnoty pro ostatní subjektivní ukazatele, mezi které patří například nedostatek peněz na ošacení a obutí, nedostatek peněz na nákup spotřebičů jako lednička, atd., se nepodařilo z dostupných zdrojů zajistit. A tak je nasnadě otázka, zda to neznamená, že lidé pouze přiřadili vyšší váhu jinému ukazateli. Anebo se problém opravdu vyřešil?

Ukazatele agregátní chudoby

Mezi základní ukazatele vypovídající o bohatství státu, či jeho bídě, patří ukazatel HDP a hrubého národního důchodu.

Tabulka 12: HDP

Hrubý domácí produkt na Ukrajině									
(v mld. USD)									
1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
20,8	36,8	44,6	41,9	31,3	42,4	64,9	107,8	180,1	136,6

Zdroj: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2010

Jak je patrné z předchozí tabulky, hrubý domácí produkt Ukrajiny roste. Od r. 2002 je tento nárůst vcelku strmý. Ukrajina v 90. letech procházela transformační krizí a poté byla v roce 1999/2000 zasažena krizí z Ruska. Konečně v novém tisíciletí se země začala slibně rozvíjet.

Dle ukazatele hrubého národního důchodu patří Ukrajina do skupiny zemí s nižším středním příjmem. Hrubý národní důchod na obyvatele a na rok byl na Ukrajině 2 800 USD v roce 2009. Pro srovnání zde uvádím i zástupce ostatních příjmových skupin.

Mezi země s vysokým příjmem se řadí na prvních příčkách Lucembursko s 76 710 USD, ale i Česká republika s důchodem 17 310 USD, jako reprezentanta kategorie vyšší střední příjem jsem zvolila Bělorusko s důchodem 5 560 USD a zástupce kategorie nízký příjem (již v Evropě nenajdeme) je například Kyrgyzstán s 870 USD na osobu a rok.

HDI index

V roce 2010 se Ukrajina umístila na 69. místě ve světovém žebříčku.

Tabulka 13: HDI

Ukrajina- Index lidského rozvoje							
1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
0.690	0.649	0.696	0.703	0.710	0.714	0.706	0.710

Zdroj: UNDP, International human development indicators, <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>

Ukrajina patří mezi státy se střední úrovní indexu lidského rozvoje. Lze říci, že hodnota indexu mírně stoupá, což svědčí o pozitivním vývoji země v posledních letech. Mírný pokles lze zaznamenat v roce 2009 nejspíš v důsledku světové krize. (Pro doplnění jen upřesňuji, že v roce 2010 se změnila metodika výpočtu, proto jej nelze srovnávat s předchozími lety.)

Pro srovnání Česká republika se nachází na 28. místě světa s hodnotou 0,841 a patří do skupiny zemí s vysokou úrovní indexu lidského rozvoje.

MPI index

Ačkoli byl zaveden nový ukazatel v roce 2010, nejnovější výpočet byl proveden teprve pro rok 2007.

Tabulka 14: MPI

Ukrajina- Vícerozměrný index chudoby (2007)		
MPI= HxA	Rozsah chudoby H	Intenzita chudoby A
0,008	2,20 %	35,70 %

Zdroj: OPHI Country Briefing 2010, Country Briefing: Ukraine

Rozsah chudoby nám udává, jaké procento lidí je dle MPI chudých (alespoň v 30 % z vážených ukazatelů), intenzita chudoby nám říká, jaké je průměrné číslo toho strádání, které lidé prožívají. (Zda jsou v průměru chudobní na to minimum 30 %, nebo třeba na 45 %.) Celkový ukazatel se tedy vypočítá jako násobek obou předchozích hodnot.

Dle tohoto ukazatele jsou považováni za chudé více než 2 % Ukrajinců a průměrně strádají v 35 % ukazatelů zahrnutých v MPI.

Giniho index

Giniho index nám udává míru nerovnosti distribuce důchodu ve společnosti.

Tabulka 15: Giniho index

Ukrajina- Giniho koeficient								
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0,28	0,29	0,3	0,29	0,29	0,29	0,299	0,3	0,27

Zdroj: Problems of economic transition.(2009),
Macroeconomic Trends and Poverty Alleviation in Ukraine

Nerovnoměrnost přerozdělení bohatství se v zemi nijak výrazně nemění. V tomto ukazateli je Ukrajina v rámci evropského průměru a spíše bychom mohli vidět pozitivní vyhlídky do budoucna.

Dle CIA drželo 10 % nejbohatších Ukrajinců 25,7 % z celkového důchodu společnosti a na 10 % nejchudších připadalo 3,4 % z celkového důchodu v roce 2006.

4. Politické a ekonomické důsledky chudoby

Jak jsme se přesvědčili v předchozí kapitole, chudoba byla a stále je závažným problémem, se kterým je nutné bojovat. Chudoba zapříčiňuje, že lidé nemají dostatek prostředků na zajištění základních lidských potřeb. Ohrožuje lidské životy a má tak nespočet důsledků nejen na jednotlivce, ale i na celou společnost.

Pohled na chudobu jako nahodilou socioekonomickou událost, která postihuje jedince z důvodu jejich neschopnosti, nebo prostě smůly, zmizel s katastrofální hospodářskou krizí v 30. letech. Od té doby, je to vláda, kdo přebírá zodpovědnost.

Zákeřností samotné chudoby je to, že nestačí znát pouze její příčiny, ale musíme přijít i na to, jaké má dopady. Mnoho dopadů chudoby se totiž postupně přemění zpět v samotnou příčinu, a tak vzniká bludný kruh chudoby. Znamená to, že důsledky chudoby se pro další generaci stávají jejími příčinami. Existuje mnoho teorií a hypotéz, jak bludný kruh vypadá.

Podle Světové banky je základní teorie taková, že nízké příjmy obyvatel vedou k nízkým úsporám. To, co si lidé vydělají, ihned utratí za statky uspokojující každodenní lidské potřeby jako jídlo, ošacení, hygienické prostředky a další. Tak dochází k tomu, že nedostatek úspor znemožňuje větší nárůst kapitálu. Nízká akumulace kapitálu potom zabraňuje technologickému pokroku. A jsou to právě nové technologie, které ženou svět kupředu. Žijeme v informační době a právě díky nejnovějším technologiím neuvěřitelně roste produktivita práce. Tak se opět dostáváme na začátek řetězce do bodu, kdy bez růstu produktivity práce není možný růst mezd. A tyto nízké příjmy neumožňují vznik úspor. Možným řešením chudoby je přerušení tohoto řetězce, a to hlavně finanční podporou chudých zemí, přičemž se jedná o investice do vzdělání, zdravotnictví a další.⁴⁰

⁴⁰ Jeden svět na školách: Chudoba. Dostupné z http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnspdfs_215.pdf

Teorii bludného kruhu lze přímo aplikovat i na určité dílčí aspekty, jako například vzdělání. Jednalo by se pak o takový průběh, kdy rodiče nemohou dětem dopřát potřebné vzdělání. Pokud jejich potomci však nezískají znalosti ve školách, na učilištích a dalších vzdělávacích institucích, exponenciálně se jim snižuje šance na získání dobrého uplatnění v budoucím životě. Bez dobře placené práce pak nebudou ani oni sami schopni dopřát svým dětem nutné vzdělání. Jsme tedy uvězněni v začarovaném kruhu, kdy se důsledek chudoby stává příčinou chudoby pro další generace, ze kterého není bez vnější pomoci cesty ven.

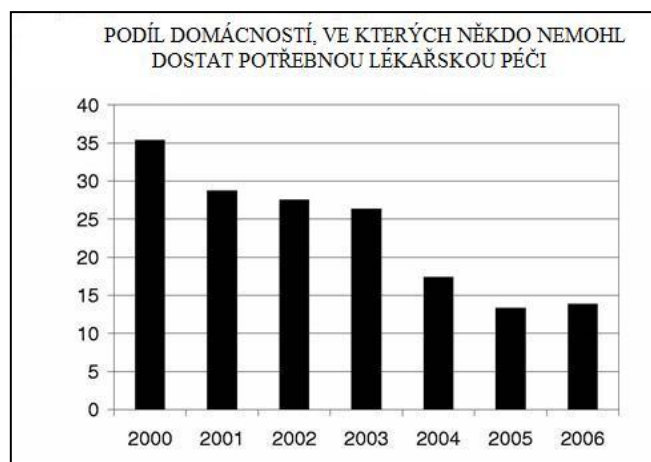
Dopadů chudoby najdeme jak ve světě, tak přímo na Ukrajině bohužel opravdu nespočet. Patří zde omezený přístup ke vzdělání a zdravotní péči, nízké příjmy, vyšší nezaměstnanost, vyšší dětská úmrtnost, růst kriminality, šíření nemocí souvisejících se špatnou hygienou, bezdomovectví, prostituce, drogová závislost, podvýživa, emigrace, odliv mozků, sociální nepokoje, vyloučení ze společnosti, degradace životního prostředí, atd.

Všechny tyto důsledky mají další souvislosti a dopady na ekonomiku či politiku státu. Nelze se od nich odprostit a je nezbytné, aby si každý stát toto uvědomil. Dovolte mi, abych se zaměřila pouze na některé z nich a pokusila se přiblížit celou problematiku.

Určitá ekonomická úroveň společnosti je předpokladem fungující demokracie, neboť chudobné státy mají tendence k autoritářskému řešení konfliktů. Pro Ukrajinu, jako zemi, která se již nachází v určitém stupni rozvoje, by měla platit teze, že ekonomický růst snižuje chudobu a přispívá k rozvoji všech obyvatel daného státu. (Neplatí to samozřejmě ve všech ohledech na 100 %.)

Lékařská péče a zdraví obyvatelstva je základním předpokladem pro růst bohatství celého státu. Pokud lidé nebudou mít přístup ke zdravotní péči, nemocnost je bude omezovat ve výkonu práce. Budou častěji v zaměstnání chybět, nebudou tak produktivní a celkově budou více závislí na podpoře ze strany státu. V následující tabulce se můžeme podívat, jak je to s dostupností lékařské péče na Ukrajině.

Graf 2: Nedostupná lékařská péče

Zdroj: Problems of Economic Transition, Oct2008, Poverty in Ukraine Methodology, Practice, Analysis.

Z grafu č. 2 vidíme, že v roce 2000 je to více než třetina populace, která si nebyla z finančních důvodů schopna zajistit zdravotní péči v době, kdy ji potřebovala. Tento problém se dle dostupných dat daří na Ukrajině řešit. Je potom tedy žádoucí zpřístupnit do určité míry zdravotní péči širším vrstvám obyvatel, neboť to podpoří celkové bohatství státu. Větší výdaje do zdravotnictví by měly mít za následek nižší výdaje na nemocenské a další podpory týkající se zdraví. Pokud se Ukrajině podaří najít rovnováhu, kde díky sice vyšším výdajům do zdravotnictví budou celkové výdaje klesat, je na výborné cestě k dalšímu rozvoji.

Dle WHO putovala v průměru v letech 1992-2001 do zdravotnictví z celkových výdajů státního rozpočtu pouze 2 %. Ačkoli dle této organizace vzrostl v posledních letech podíl těchto výdajů na 7 %, tyto jsou prý špatně cíleny a neefektivně využívány, tudíž nevedly k dostupnosti této péče pro širší veřejnost, ani k růstu kvality poskytované služby.

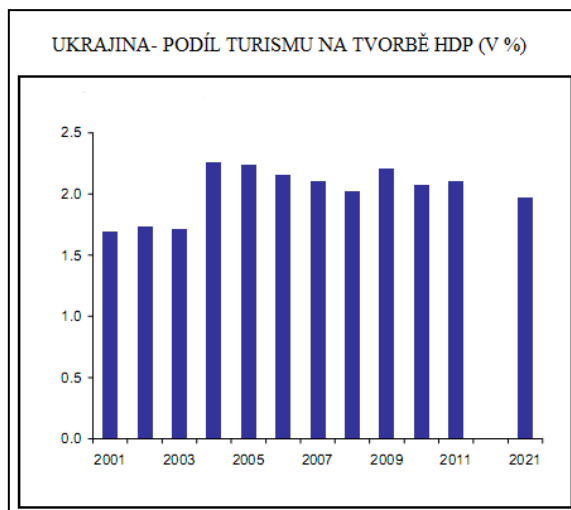
Jako zásadní problém vymanění se z chudoby bych zmínila i nízkou dostupnost úvěrů. Chudí lidé nemají možnost poskytnout záruky pro získání půjček, a tak nemohou dále rozvíjet svůj potenciál. Tak se stává, že bohatí stále bohatnou a chudí neustále chudnou. Tito lidé nemají přístup na trh a nedokážou se tak vymanit z neustálého koloběhu bída.

Zde by měl tedy zasáhnout stát, aby nastartoval rozvoj vlastní země. Pokud se tak nestane, lidé budou neustále příjemci sociálních podpor a pro státní rozpočet to bude mít pouze destruktivní účinky. Navíc jsme se již přesvědčili (například z dat extrémní chudoby), že systém sociálních podpor je na Ukrajině nedostačující. Dnešní vlády (včetně Ukrajiny) již tak musí čelit demografickému stárnutí obyvatelstva a je to penzijní systém, který zásadně vyčerpává státní rozpočty. Je nutné podpořit chudé, neboť je mezi nimi i ekonomicky aktivní obyvatelstvo.

Silně negativním důsledkem chudoby je pro ekonomiku státu jednoznačně i rozmach bezdomovectví, kriminality, prostituce, obchodu s lidmi a další. Evropské státy se snaží získávat finanční prostředky do státní kasy i z turistického ruchu. Ve větších ukrajinských městech však lidé přicházející o domovy končí často na ulicích a obživu si zajišťují nelegální činnostmi (často dohnání zoufalstvím) či žebráním. Krádeže, přepadení, či úmyslné zabití jsou pověstné pro některá větší ukrajinská města.

Dle UNDP bylo v letech 2000-2004 úmyslně zabito na Ukrajině v průměru 7,1 lidí na 100 000 obyvatel. (Hůře je na tom v Evropě pouze Rusko.) Dle Ukrajinského demografického a zdravotního průzkumu (UDHS) provedeného samotnou Ukrajinou v roce 2007 se více než 52 % lidí setkala s problémem obchodování s lidmi a více než 10 % znalo někoho, kdo se stal obětí, osobně. Ukrajina obecně patří mezi země s ne příliš lákavou pověstí a souvisejícími problémy jako neochota úředníků, problémy na hranicích, úplatní celníci a další brání přílivu turistů do země jako jednomu ze zdrojů růstu ekonomiky.

Graf 3: Podíl turismu na HDP

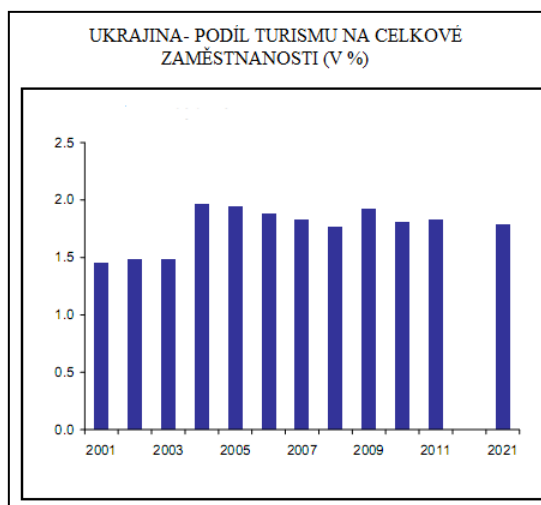

Zdroj: UNWTO, Travel & Tourism economic impact
Ukraine 2011

Jak je patrné z grafu, finanční příjem z turismu je v roce 2011 očekáván kolem 25 mld hřiven, což představuje 2,1 % na ukrajinském HDP. Z odhadů pro rok 2021 vidíme, že příjmy z turismu mají spíše klesat.

Pokud by se tedy stát zaměřil na odstraňování nežádoucích jevů ve společnosti a jejich příčin (chudoby) mohlo by to mít pozitivní účinky jak na růst HDP, tak na zvyšování zaměstnanosti.

Graf 4: Podíl turismu na zaměstnanosti

Zdroj: UNWTO, Travel & Tourism economic impact Ukraine 2011

V roce 2011 se očekává podíl turismu na celkové zaměstnanosti 1,8 %, což by mělo tvořit asi 371 000 pracovních míst. Opět i zde jsou předpovědi pro rok 2021 spíše negativní.

Je jasné, že právě chudí a méně vzdělaní lidé jsou první, kdo v období krize přichází o práci. Jak je to s nezaměstnaností na Ukrajině můžeme vidět z tabulky.

Tabulka 16: Míra nezaměstnanosti

Ukrajina- Míra nezaměstnanosti									
(v %)									
1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
0,35	0,40	10,00	11,30	11,48	9,63	8,59	6,81	6,36	8,81

Zdroj: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2010

Ačkoli se čísla pohybují na relativně přijatelné úrovni, dle nevládních organizací se nezaměstnanost pohybuje nad 20 %. Tyto neoficiální odhady byly navíc provedeny ještě před světovou hospodářskou krizí. Lidé často nejsou registrováni, protože k tomu nevidí důvod. Raději pracují na zkrácené úvazky, nebo jim mzdy ani nejsou zaměstnavateli vypláceny, a ti si na to rychle přivykli. To mělo za následek rozmach velmi špatně placených prací a růst nerovnosti ve společnosti (nehledě na zdravotní a sociální pojištění, které tito lidé nemají zapláceno a tudíž ani zajištěno). Na Ukrajině je tak velmi častý jev, kdy i domácnosti s pracující hlavou rodiny balancují na hranici chudoby.

Je vhodné, aby byl na Ukrajině vytvořen trh práce. Během transformační krize v 90. letech poklesla produkce na Ukrajině o 50 %, zatímco nezaměstnanost vzrostla pouze o 5 %. Vytvořila se tak falešná zaměstnanost. Někteří odborníci však tvrdí, že by nezaměstnanost umožnila strukturální transformaci, což by bylo velice žádoucí.⁴¹

Chudoba má často za následek nespokojenost lidí s vládnoucím režimem. Mohou propuknout nepokoje a stávky a všechny tyto mohou zapříčinit, že nejenže do země

⁴¹ Simai, Mihaly. *The Sources and Consequences of Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Countries at the beginning of the 21 st Century*. Hungarian Academy of Sciences.

nebudou plynout další prostředky (například v podobě přímých zahraničních investic), ale dojde přímo k odlivu kapitálu. Tato nestabilita je pro zemi velice negativní. (Připomínám, že platí neoficiální teze, kdy v zemích, kde žije více než 50 % obyvatelstva pod hranicí chudoby, propukají silné nepokoje. Na Ukrajině je toto procento nyní vysoké- 29 %.)

Důsledkem chudoby je jednoznačně podvýživa. Nedostatek správné stravy omezuje lidi v rozvoji a je velmi vážným problémem především u dětí. Dochází pak ke špatnému vývoji a to opět může zapříčinit horší uplatnění v budoucím životě.

Nejen podvýživa však může mít fatální následky u malých dětí. Ukrajina se potýká s vážným problémem kojenecké úmrtnosti. Dle průzkumu UDHS jsou čísla velmi vysoká.

Tabulka 17: Kojenecká úmrtnost

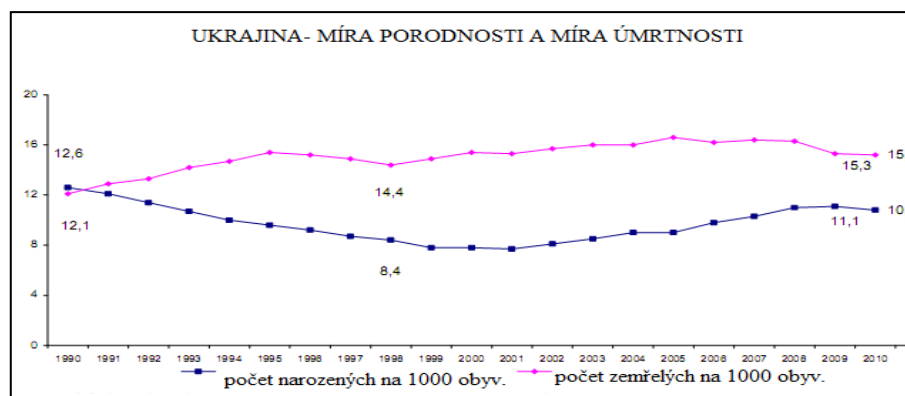
Ukrajina- kojenecká úmrtnost		
(na 1000 živě narozených dětí)		
1993- 1997	1998- 2002	2003-2007
14	19	16

Zdroj: Ukrainian Center for Social Reforms,
Ukraine Demographic and Health Survey 2007

Ovšem nejnovější údaje dle CIA byly pro rok 2010 o něco pozitivnější- kojenecká úmrtnost klesla na hodnotu 8,54 mrtvých dětí na 1000 živě narozených. V mezinárodním srovnání se však nachází až na 65. místě světa (opět za téměř všemi evropskými státy).

Jak jsem již zmínila v současné charakteristice Ukrajiny, počet obyvatel neustále klesá. Stát přichází o ekonomicky aktivní obyvatele a hlavními příčinami jsou emigrace a vysoký záporný přirozený přírůstek.

Graf 5: Míra porodnosti a úmrtnosti

Zdroj: Ukrajinský stat. úřad, Social and economic development for Ukraine 2011

Míra úmrtnosti na Ukrajině jednoznačně převyšuje míru porodnosti. Hlavní příčiny úmrtí jsou na Ukrajině podobné jako ve vyspělých zemích, výjimkou však je významně rostoucí procento úmrtí na tuberkulózu a další infekční choroby související se špatnými hygienickými návyky.

Šíření tuberkulózy je závažným problémem v zemích východní Evropy, protože v této oblasti jsou příčinou nemoci kmeny bakterií odolné vůči klasickým lékům na tuberkulózu. Léčení potom probíhá pomocí chemoterapie, která je často velmi drahá. V roce 1995 bylo registrováno 19 900 případů (což představovalo 38,9 lidí na 100 000 obyvatel) a v roce 2006 již tento počet stoupl na 37 100 případů tuberkulózy (znamená to 79,7 nemocných lidí na 100 000 obyvatel). Dle průzkumu UDHS 77 % žen a 73 % mužů na Ukrajině ví, že tuberkulóza je léčitelná, ale zároveň 60 % lidí by chtělo, aby tato nemoc u jejich rodinných příslušníků zůstala utajena, neboť je silně stigmatizována. To samozřejmě výrazně zhoršuje možnost léčby.

Je potřeba, aby byly zavedeny programy na podporu zdravotní osvěty a také, aby Ukrajina začala řešit problém zmenšující se populace, neboť demografické trendy a odhady předpovídají počet obyvatel na Ukrajině v roce 2050 pouhých 31,7 milionů obyvatel.⁴²

⁴² Simai, M. *The Sources and Consequences of Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Countries at the beginning of the 21 st Century*. Hungarian Academy of Sciences.

Důsledkem chudoby je i emigrace obyvatel do zahraničí. Nejčastěji však odcházejí mladí muži, a tak země přichází o cennou pracovní sílu. Čistá migrace se pohybuje na Ukrajině v záporných hodnotách, a proto nebude způsobem řešení populačního úbytku, jako tomu možná bude v jiných evropských státech.

5. Závěr

Nejlépe pochopit a přiblížit chudobu všem lidem se nejspíš podařilo na konci 20. století Světové bance díky projektu Hlasy chudých. V rámci tohoto projektu dala možnost přímo chudým lidem, aby vyjádřili svůj názor na to, co prožívají. Hlavní myšlenkou je pak to, že chudoba pro ně představuje nesvobodu a neustálý strach z toho, co přijde.

Na světě existuje více než 70 definic chudoby, ale zároveň všechny mají společný základ. Je to nemožnost zajištění základních lidských potřeb, nebo nepřijatelná životní úroveň. Lidé, kteří nemají přístup k nezávadně pitné vodě, toaletám či dostatku jídla, lidé, kteří nemají přístup ke zdravotní péči, když ji potřebují, lidé, kteří si nemohou dopřát vzdělání.

Současně s definováním chudoby, je nasnadě otázka, proč je potřeba něco takto kategorizovat. Světová banka vysvětluje, že bez vhodné definice chudoby ji nebudeme schopni měřit a bez vhodného měření nebudeme schopni těmto lidem pomoci. Nebudeme totiž vědět, kdo tito lidé jsou, co dělají, kde přesně žijí a co je trápí nejvíc. To však není vůbec jednoduché.

Mezinárodní organizace neustále bádají a pokouší se přijít na to, jak chudobu nejlépe vystihnout. (To dokazuje i fakt, že v roce 2010 byly zavedeny či pozměněny dva ukazatele měření.) Ovšem mnohé definice se opírají pouze o finanční vyčíslení chudoby, neboť je to z praktických účelů nejpřehlednější. Vlády, obce i veřejnost chtějí fakta. A tak to na čem závisí, je jakou metodu měření zvolíme, nebo možná spíše pro jaké účely tato data potřebujeme. Lidí žijících pod hranicí chudoby na Ukrajině jsou 2 % z celkové populace, ale také 26 %. Obě čísla jsou správná, neboť na každé z nich byla použita jiná metoda výpočtu.

Ukrajina patří mezi nejchudší země Evropy. Příčiny této chudoby je možno hledat již v dobách kozáckých válek a bojích s polskou šlechtou. Ukrajina v celé své historii bojovala o nezávislost a existenci vlastního státu. Ve 20. století utrpěla velmi silnou ránu v podobě sovětské nadvlády a poslední vlna náporu chudoby přišla

s transformační krizí v 90. letech minulého století. Přesto podle většiny absolutních ukazatelů klesá počet chudých lidí na Ukrajině.

Nicméně dle relativních ukazatelů, se na Ukrajině nachází pod hranicí chudoby kolem 28 % lidí a tento podíl neustále mírně roste. Dle odborníků jsou relativní ukazatele mnohem výstižnější, neboť zahrnují i stupeň sociální nerovnosti.

Chudoba na Ukrajině má bohužel mnoho důsledků na ekonomickou i politickou situaci v zemi. Mezi tyto patří špatně dostupná zdravotní péče, podvýživa, vyšší kojenecká úmrtnost, šíření infekčních nemocí, rozmach nežádoucích jevů ve společnosti jako bezdomovectví, prostituce, kriminalita, drogové dealerství, nízká dostupnost úvěrů, nezaměstnanost, nízké příjmy, emigrace obyvatel a další.

Nízká dostupnost zdravotní péče může vyústit v nižší produktivitu práce v zaměstnání. Daleko rychleji se také šíří nemoci spojené se špatnou hygienou a smrtelná se stávají i ta onemocnění, která jsou v dnešní době léčitelná. Je tedy potřeba řešit zdravotní politiku státu i s ohledem na počet chudých lidí v zemi.

Sociální politika je významně závislá na datech z oblasti chudoby. Sociální transfery by měly být nastaveny tak, aby lidem poskytovaly určitou záchrannou síť. Ukrajina se však potýká i s takovým problémem, kdy domácnosti s pracující hlavou rodiny balancují na hranici chudoby.

Chudoba může ovlivnit cestovní ruch v zemi. Nežádoucí jevy jako bezdomovectví, prostituce, obchod s lidmi či drogově závislí často odrazují turisty a potažmo tak zabraňují dalším příjmům do státní pokladny a rozvoji země.

Situaci zároveň velmi ztěžuje fakt, že tyto problémy se přenáší z generace na generaci, a tak to, co je pro jednu generaci důsledkem chudoby, je pro její potomky příčinou dalšího strádání. Teorie bludného kruhu popisuje nezvladatelný fakt, kdy se neustále točíme dokola, a bez vnějšího vlivu není před chudobou pomoci. Je potřeba cizího zásahu, aby byl řetězec přetržen a chudoba se začala řešit.

Dle mého názoru není řešením neutěšené situace „bezhlavé nasypání“ peněz či odpouštění dluhů této zemi, ale přerušení řetězce právě v bodě vzdělávání, a to nejen dílčími projekty zaměřenými na krátkodobé vzdělávání budoucích zaměstnanců významných přímých zahraničních investic v zemi, ale zejména komplexním řešením celého vzdělávacího systému v zemi.

6. Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

Bojko, Olexandr; **GONĚC**, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, s.r.o., 1997. 272 s. ISBN 80-7217-031-7.

Cabada,L. a kolektiv.*Nové demokracie střední a východní Evropy : Komparace politických systémů*. Praha : Oeconomica, 2008. 434 s. ISBN 978-80-245-1388-1

Haughton,Khandker. *What is poverty and Why Measure it?*.World Bank: Washington DC.

Jeníček, Vladimír;Foltýn, Jaroslav.Globální problémy a světová ekonomika.1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2003.

Kernen G., Dzenowagis J.(2005). *Ukraine: Connecting for health*. Geneva:World Health Organization.

Libanova, E, Bolshov, E.,Dir, I., Leshchenko, S.,Palianytsia, A.(2008). *Human Development Report Ukraine: Human Development and Ukraine's European Choice*. UNDP:Ukraine.

Paniotto,V.,Kharchenko,N.(2009).*What poverty criteria are best for Ukraine*. M.E. Sharpe, Inc.:Problems of Economic Transition, no. 7, November 2008, pp. 5-12

Shyshkin V.S.(2009). *Defining Poverty Thresholds in Ukraine*. M.E. Sharpe, Inc.:Problems of Economic Transition, no. 7, November 2008, pp. 13–20

Simai, Mihaly.*The Sources and Consequences of Poverty and Inequality in Eastern Europe and the CIS Countries at the beginning of the 21 st Century*. Hungarian Academy of Sciences.

State Statistics Committee of Ukraine (2011). *Social and economic development of Ukraine: January 2011*.

Tomeš, Igor. „*O chudobě jako o sociální události.*“ Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub, 1996,

Ukrainian Center for Social Reforms (UCSR), State Statistical Committee (SSC) [Ukraine], Ministry of Health (MOH) [Ukraine], and Macro International Inc. 2008. *Ukraine Demographic and Health Survey 2007*. Calverton, Maryland, USA: UCSR and Macro International.

World Bank (2007). *UKRAINE: Poverty Update*. Report No. 39887 – UA. World Bank: Washington DC.

Elektronické zdroje:

Alkire, S., Santo, M.E. *Multidimensional Poverty Index: 2010 Data*. Oxford Poverty and Human Development Initiative. Dostupný z: www.ophi.org.uk/policy/multidimensional-poverty-index/.

Lintner, Andy. *Ifitweremyhome.com* [online]. 2010 [cit. 2011-03-03]. Compare Czech Republic to Ukraine. Dostupné z: <http://www.ifitweremyhome.com/compare/CZ/UA>.

World Travel & Tourism Council (2011). *Travel and Tourism Economic Impact 2011: Ukraine*. Dostupný z: www.wttc.org

<http://www.cia.gov/> (Central Intelligence Agency)

<http://www.data.worldbank.org/> (Databáze Světové banky)

<http://www.ifitweremyhome.com/>

<http://www.imf.org/> (Mezinárodní měnový fond)

<http://www.jedensvetnaskolach.cz/>

<http://www.mfa.gov.ua/> (Ministerstvo zahraničních věcí na Ukrajině)

<http://www.moldavskarepublika.cz/>

<http://www.ukrstat.gov.ua/> (Ukrajinský statistický úřad)

<http://www.unaids.org/>

<http://www.undp.org/> (Rozvojový program OSN)

<http://www.who.int/> (Světová zdravotnická organizace)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Moldavsko/>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Podnestri/>

Další zdroje:

Mgr. Ing. Petra Cibulková- přednášky (VŠE, předmět 2SM414 Aktuální otázky vývoje střední a východní Evropy)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet obyvatel na Ukrajině	20
Tabulka 2: Střední délka dožití	20
Tabulka 3: MPI	30
Tabulka 4: Extrémní chudoba (%)	31
Tabulka 5: Extrémní chudoba	31
Tabulka 6: Absolutní chudoba (%)	32
Tabulka 7: Absolutní chudoba	32
Tabulka 8: Národní hranice absolutní chudoby	33
Tabulka 9: Práh chudoby	33
Tabulka 10: Národní hranice relativní chudoby	34
Tabulka 11: Subjektivní chudoba	35
Tabulka 12: HDP	35
Tabulka 13: HDI	36
Tabulka 14: MPI	37
Tabulka 15: Giniho index	37
Tabulka 16: Míra nezaměstnanosti	43
Tabulka 17: Kojenecká úmrtnost	44

Seznam grafů

Graf 1: HIV	21
Graf 2: Nedostupná lékařská péče	40
Graf 3: Podíl turismu na HDP.....	42
Graf 4: Podíl turismu na zaměstnanosti	42
Graf 5: Míra porodnosti a úmrtnosti	45

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozšíření HIV	22
--------------------------------	----